

АЛЕКСАНДАР Б. МАТКОВИЋ*

Факултет за европске
правно-политичке студије
Нови Сад

УДК 316.7:314.14
Монографска студија
Примљен: 29.12.2016
Одобрен: 02.02.2017
Страна: 427-440

ЗАШТИТА ДОСТОЈАНСТВА, ПИЈЕТЕТА И ИМОВИНЕ УМРЛОГ ЛИЦА И ЊЕГОВИХ НАСЛЕДНИКА

Сажетак: У раду се анализира материја криминалитета који стоји у конекцији са правно заштићеним добрима на простору гробаља. У првом делу се изводи теоријско разматрање карактеристичних кривичних дела, њихових субјективних и објективних обележја, примећених правних дилема, осталих нејасноћа и др. Унутар друге целине спроведена је емпиријска анализа регистрованих случајева из судске и криминалистичке праксе. Завршни део посвећен је дискусији и извођењу општих закључака у погледу кључних особина предметних злочина и саме описане негативне друштвене појаве по себи, уз нуђење конкретних сугестија и смерница за њено превазилажење. Између осталог, закључено је да су у оквиру датог криминалитета најприсутнији имовински деликти; да се девастирање гробних простора истински повезано са националном или верском нетрпеливошћу сусреће релативно ређе и то углавном у мултикултуралним срединама са значајно поремећеним међуетничким односима; да се кривично дело повреде гроба најчешће извршава или због постојања личног анимозитета између учиниоца и покојника, односно његове породице, или пак као општевандалистички чин адолесцената који стоји у примарној вези са њиховом генералном психосоцијалном перспективом.

Кључне речи: имовински деликти, повреда гроба, споменици културе, крађа, вандализам, дискриминација, толеранција

Увод

Уништавање и оштећење објеката на простору гробаља представља један од проблема савременог друштва о којима се често говори, но чијем превазилажењу се не посвећује довољна пажња. Да би се уочио значај разматрања ове негативне појаве, довољно је указати на бројност (како у иностранству, тако и на локалном нивоу) злочина наведене категорије, на континуитет њиховог временског и просторног распрострањања, као и на важност друштвених вредности које се њима нападају. Људско достојанство, пијетет, поштовање према

---

* al.matkovic@gmail.com

умрлима и чување успомене на њих; лични, национални, верски идентитет; верске слободе и права; права националних мањина; споменици културе и заштићене просторно-културне целине; имовина- само су неке од вредности које се у том смислу угрожавају. У наредним редовима покушаћемо да кроз мултидисциплинарну, примарно правну анализу, обрадимо материју предметног криминалитета, уз истовремено изналажење оптималних модела и сугестија за унапређење како превенције, тако и друштвене репресивне реакције.

Теоријска анализа

Кривична дела извршена на простору гробаља и повезана са самим гробним простором чине веома хетерогену категорију у сваком погледу. Злочини поменуте групе разликују се по врсти, тј. по позитивноправном одређењу самог дела, по мотивима, начину извршења и др. Они такође имају и варирајући историјски континуитет постојања и распрострањавања, који опет стоји у директној вези са врстом дела и мотивима извршења. У наредним редовима пажња ће бити посвећена савременим видовима описаног противправног понашања.

У случају када је радњом извршења изазвана последица у виду оштећења или уништења гробног места, спомен обележја или одузимања посмртних остатака, односно других предмета из гроба, може бити спорно коју инкриминацију треба применити у конкретној ситуацији. Такође, неретко се појављује и дилема у погледу неформалне „поткатегорије“ кривичног дела о коме је реч (у смислу постојања појединих препознатљивих типова извршења кривичних дела повезаних са гробним простором). Можемо приметити да је кључ за правилну квалификацију, као и за препознавање описаних додатних обележја, поред анализе радње извршења, објекта који се напада и наступелих последица, такође и уочавање мотива злочина. На основу досадашњих истраживања дате материје¹, могу се издвојити следећи карактеристични мотиви:

- а) повреда гробног места ради одузимања предмета или посмртних остатака (примера ради, одношење делова спомен обележја, одузимање новца или предмета од вредности похрањених унутар гробног места, одношење посмртних остатака и др);
- б) уништење или оштећење спомен обележја из личног анимозитета према покојнику или његовој породици;
- ц) скрнављење гробних места као општевандалистички чин без додатних мотивационих фактора;
- д) скрнављење мотивисано екстремистичким национализмом, шовинизмом и/или ксенофобијом;
- е) скрнављење мотивисано религијским или антирелигијским побудама (Matković, 2016: 256).²

¹ Видети: Matković, A, 2016, *Krivično-pravni aspekti okultnih ritualnih aktivnosti*, doktorska disertacija, Pravni fakultet Univerziteta Union u Beogradu, Beograd.

² Потребно је нагласити да се у пракси сусрећу и комбинације мотива- једна од веома честих комбинација јесте фузија мотива наведених под д) и е).

Прелазећи на анализу типова злочина, треба приметити да гробно место или друго место у коме се умрли сахрањује, споменик или спомен-обележје, предмети који се налазе у гробу и на лешу, као и посмртни остаци покојника могу бити објекти радње извршења различитих кривичних дела. Ипак, уочава се да најчешће у обзир долази примена законских описа следећих кривичних дела: повреда гроба (чл. 354 КЗ), прописано у оквиру групе кривичних дела против јавног реда и мира; крађа (чл. 203 КЗ), односно тешка крађа (чл. 204 КЗ) као типично имовинска кривична дела. Предмет крађе или тешке крађе најчешће јесу саставни делови спомен обележја или пак пратећи садржаји и предмети у његовој околини (нпр: делови споменика, бисте, скулптуре, украсни предмети, вазе, метална слова, клупе, ограде, цвеће и др). Међутим, то могу бити и леш, делови леша, предмети који се налазе на самом покојнику, у његовом телу (нпр. златни зуби, протезе и сл), као и предмети који се налазе у гробу, под условом да могу бити у промету и да имају одређену вредност (Мрвић Петровић, 2010: 189). Предмет кривичног дела повреда гроба могу бити гробно место, друго место у коме се умрли сахрањује (чл. 354 ст.1 КЗ) или споменик, односно спомен-обележје (чл. 354 ст. 2 КЗ). Прописано је као материјални деликт (захтева се да је једном од алтернативно предвиђених радњи извршења, неовлашћено предузетих, на објекту радње проузрокована повреда). Ако су тим кривичним делом остварена обележја неког тежег, предвиђено је да ће се учинилац казнити за то друго кривично дело. У контексту приказаних могућих мотива извршења, то би нарочито могло бити кривично дело изазивања националне, расне и верске мржње и нетрпељивости (чл. 317 ст. 2), када се врши скрнављење споменика, спомен-обележја или гробова у вези са националним или верским осећањима. Такође, може се применити и тешки облик кривичног дела уништења и оштећења туђе ствари (чл. 212 ст. 3), квалификован висином проузроковане штете и врстом предмета који се уништава или оштећује (Кривични законик Републике Србије).

У погледу правног квалификовања предметних противправних радњи, могу се уочити значајне дилеме. Сходно законском опису кривичног дела повреда гроба, услови за његову примену испуњени су у оним случајевима када је дошло до уништења, оштећења, уклањања, прекопавања или другог „грубог повређивања“ саставних делова гроба, а да том приликом нису остварене претпоставке за примену неког другог кривичног дела за које је забрањена већа казна. Овакав законски опис упућује на закључак да је оправдано одредити се за наведену квалификацију у оним случајевима када мотиви извршења нису повезани са прибављањем противправне имовинске користи (крађа [чл. 203 КЗ], тешка крађа [чл. 204 КЗ]). Међутим, некада није једноставно утврдити да ли се ради о класичном вандализму или је реч о одузимању предмета који чине саставни део гроба у циљу остварења имовинске користи. Тада је, разумљиво, од пресудног значаја квалитет спроведене истраге у правцу осветљавања правих мотива извршења кривичног дела. Такође, проблем постоји и у погледу границе примене кривичног дела повреда гроба, са једне и одузимање туђе ствари (чл. 211 КЗ), односно уништење и оштећење туђе ствари (чл. 212 КЗ). Имајући у виду да је првопоменуто дело управо специјализовано прописано

зарад примене на противправне радње повезане са гробним простором (наспрот широко постављеном пољу примене друга два [иначе стриктно имовинска] деликта), мишљења смо да је исправно примарно се фокусирати на првопоменути деликт уперен против јавног реда и мира. Томе у прилог иде и околност да висина запрећене казне за друга два дела у основном облику не премашује казну која је прописана првопоменути (3 године затвора). Изузетак би представљали они случајеви у којима постоји основ за примену тежих облика наведених имовинских деликата, за које је запрећена казна затвора већа од 3 године. Нејасноће могу настати и у случајевима откопавања гроба или отварања гробнице, уз истовремено одношење појединих предмета, односно постојања сумње да је дошло до одношења предмета (укључујући ту и посмртне остатке). Иако радња извршења несумњиво примарно упућује на законски опис дела повреда гроба, треба имати у виду да садржај чл. 1 ст. 1 кривичног дела тешка крађа (обијање или проваљивање „затворених простора“, савлађивање „механичких препрека“) такође одговара појединим елементима описаног злочина. Уважавајући специфичности сваке од горе приказаних дилема, могу се ипак понудити одређене генералне смернице. Поново указујући на есенцијалну важност правилног разумевања мотива, мишљења смо да први ниво селекције приликом правног квалификовања треба базирати на критеријуму постојања, односно одсуства елемента имовинске користи. У наредном ступњу селекције, опредељујући критеријум треба поставити у односу на висину запрећене казне. Све остале нејасноће које се могу појавити у пракси могуће је разрешити искључиво квалитетним оперативним радом у оквиру истраге (пре свега фокусирајући се на мотив, *modus operandi*, затечене релевантне трагове и др).

Од значаја је размотрити дилему у погледу тога шта је све обухваћено законским појмом „гроб“. Према једном тумачењу, гроб обухвата објекат у земљи у коме је умрли покопан или положен, али и простор површине над земљом која је оивичена и означена уобичајеним знаком са подацима о умрлом (Стојановић, 2009: 749-750). Поменуто мишљење нам се чини сасвим оправданим. Томе иде у прилог и схватање Врховног суда Србије према коме надгробни споменик чини саставни део гроба (ВСС Кзз 1/75, према: Стојановић, 2009: 750.). Отуда став 2 члана 354 Кривичног закона, у коме се као објекат радње извршења наводи искључиво „споменик или друго спомен обележје умрлом лицу“ (за разлику од става 1 у коме се помиње „гроб“) треба протумачити тако да је намењен регулисању само оних случајева у којима локација на којој се налази споменик или спомен обележје не одговара месту на коме се фактички налазе посмртни остаци умрлог, тј његог гроб у формалноправном смислу. У свим другим ситуацијама, у којима се радња извршења предузима према споменику или спомен обележју који су саставни део гроба, постојаће облик из става 1 чл. 354 КЗ (Стојановић, 2009: 749-750).

Кривично дело повреда гроба из Кривичног законика Србије не помиње изричито делове тела покојника, односно посмртне остатке. То доводи до одређених проблема, како у теорији, тако и у пракси. Оштећењем или уништењем гроба, скрнављењем посмртних остатака или крађом предмета из гроба угрожава се мир покојника и повређују имовинска права његовог наследника,

при чему се истовремено на тај начин, будући да умрли не могу бити субјекти права личности, нарушава пијетет: напад који је у суштини усмерен на успомене на мртве својим последицама погађа њихове живе потомке (Kalodera, 1941: 76; Finžgar, 1988: 145). У склопу права на пијетет, живи чланови породице и потомци имају право да захтевају да се поштују породичне везе, њихова осећања и сећање на умрлог, у складу са чланом 8. Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода и према домаћем законодавству (Пресуда Апелационог суда у Крагујевцу, Гж 1914/13). С обзиром на то, мишљења смо да би требало изменити законски опис кривичног дела из члана 354. на такав начин да обухвати и друге објекте - посмртне остатке покојника. Један од примера успешног законског регулисања ове материје јесте члан 332. Казненог закона Републике Хрватске, чијим ставом 2 се пружа заштита и: телу покојника, делу тела, фетусу и пепелу умрле особе (Kazneni zakon Republike Hrvatske).

Како показује глобална пракса, деликти уперени према гробном месту који су мотивисани верском и националном нетрпељивошћу заузимају одређен простор у оквиру ове категорије злочина. У њиховој распрострањености требало би, како се чини, тражити један од разлога који је мотивисао и нашег законодавца да поменуте активности пропише као једну од радњи извршења посебног облика кривичног дела изазивање националне, расне и верске мржње и нетрпељивости (чл. 317 ст. 2 КЗ). При томе појавни облици могу бити: а) повреда гробних места верских и националних мањина од стране већинског становништва дате територије; б) иницијално или реакционарно деструктивно деловање припадника мањина усмерено према гробним местима припадника већинске етничке или верске категорије; ц) повреда гробних места једне нације или вере од стране припадника друге нације или вере једнако или приближно једнако заступљене у одређеној средини (Matković, 2016: 257-258).³

Емпиријска анализа

У оквиру емпиријског дела овога рада извршена је анализа и провера реалних практичних обележја кривичних дела која стоје у конекцији са гробљанским простором. Као узорак за анализу случајева из праксе одабрани су противправни акти новијег датума који су извршени на простору Новог Сада и који су званично регистровани у оквиру документације јавног комуналног предузећа надлежног за уређивање и одржавање гробаља ЈКП „Лисје“.

Узорак је обухватио све доступне званично забележене случајеве извршења кривичних дела на простору гробаља у временском периоду од 2009. до 2016. године. На основу прикупљених и обрађених података, може се уочити следеће. У наведеном временском распону у доступној документацији регистровано је укупно 25 случајева који су пријављени служби овог комуналног

³ Сви описани случајеви нарочито се интензивирају приликом заоштравања међусобних односа становништва одређене територије (са кулминацијом током ратних дејстава и других оружаних обрачуна).

предузећа. Од овога броја, њих 15 имало је за последицу уништење, оштећење, одузимање или други вид повреде појединачног гробног места или друге имовине у саставу гробља, док је преосталих 10 било уперено према већем броју гробљанских објеката истовремено. На основу службених белешки поводом свих наведених примера противправних радњи, уочавамо да се убедљива већина њих може подвести под законски опис неког од имовинских кривичних дела (најчешће крађе и тешке крађе) - чак 17 случајева. При томе је 9 примера представљало део шире криминалне акције у оквиру које је дошло до одузимања предмета са великог или већег броја различитих надгробних споменика или гробних парцела, док је 8 аката имало индивидуални карактер и било уперено ка појединачном објекту. Као типични објекти радње извршења имовинских деликата крађе и тешке крађе, уочавају се одузимање различитих металних предмета (слова на надгробним споменицима, месингане вазе за цвеће, ограде, украси, плоче и др); затим, одузимање других предмета који могу бити стављени у промет (мермерне вазе, цвеће и др); коначно, у одређеном броју случајева уочавају се примери отварања гробница у циљу проналажења и одузимања предмета од вредности. У том смислу, једини забележен пример јесте отварање укупно 28 гробница, који акти су, по свему судећи, извршени непосредно један за другим (током исте вечери) или евентуално уз одређени краћи временски размак, али у склопу исте криминалне акције (у томе случају би, по свему судећи, правно најисправније било окарактерисати наведене радње као извршење кривичног дела у продуженом трајању). У погледу дела повреде гроба, анализа службених белешки указује да постоји основ за примену (или макар разматрање) ове правне квалификације само у 3 примера. Уочава се да поједини случајеви имају обележја значајно другачија од убичајених видова противправних радњи који се увржено повезују са гробним простором. Примера ради, забележена су 2 инцидента пробијања и рушења ограде гробља (највероватније нехотичног) моторним возилом, тј. аутомобилом. У зависности од става тужиоца везано за субјективна и објективна обележја конкретног престапа, овде, како се чини, долази у обзир и примена прекршајних санкција, али се може радити и о различитим кривичним делима (нпр. против безбедности јавног саобраћаја, против имовине, као и евентуално против опште сигурности људи и имовине). Нарочито је правно интересантан први од два цитираних случаја, будући да је у оквиру њега паралелно са рушењем ограде дошло и до оштећења већег броја (укупно 6) надгробних споменика. Иако су наступеле последице веома сличне или пак истоветне појединим класичним видовима извршења кривичног дела повреда гроба, мишљења смо да овај случај својом специфичношћу (а нарочито у вези са одсуством намере учиниоца) ипак не допушта овакав вид правне квалификације, услед чега се треба одредити за другачији облик одређења учиниоцеве радње (документација ЈКП „Лисје“).

Оно што је важно уочити јесте податак да број случајева који су регистровани у наведеној документацији не одговара укупном броју реално постојећих случајева, који је свакако значајно већи. Такође, приметно је да број пријава полицији поводом описаног противправног понашања такође не одговара

квантитету случајева у проученој документацији, односно да га премашује.⁴ То се може објаснити разликом између овлашћења надлежних служби за одржавање и уређење гробаља, са једне и овлашћења полиције, са друге стране. Иако је једна од надлежности поменутих служби заштита и старање о безбедности на гробљанским површинама, полиција је једина законом овлашћена да спроводи истрагу и предузима остале законом прописане мере поводом извршених кривичних дела. Такође, грађани се често приликом обавештавања о извршеном кривичном делу непосредно обраћају полицији, што је, формалноправно, свакако оправдано, но што често има за последицу недовољну обавештеност других заинтересованих страна о регистрованим злочинима. Од утицаја је и специфичност својинскоправних односа у погледу територије гробаља, будући да је град искључиви власник земљишне парцеле на којој се налази гроб, грађани су закупци земљишта, док се комунално предузеће појављује само као јавна служба надлежна за уређивање и одржавање гробаља. Ипак, мишљења смо да све наведене околности не би требале да представљају препреку на пољу ближе и директније сарадње службе обезбеђења гробаља и полиције. Међусобно информисање, не само у смеру од комуналних предузећа ка МУП-у, већ и обрнуто (у смислу полицијског обавештавања надлежних у предузећима о свим пријавама грађана непосредно МУП-у, о исходу полицијске истраге, покретању судских поступака и др) осетно би побољшало обавештеност свих заинтересованих лица, што би свакако могло допринети и квалитетнијем генералном поступању поводом описаних негативних друштвених појава на простору гробаља.

За крај, може се у базичној статистичкој форми изразити удео појединих карактеристичних типова кривичних дела у укупности криминалитета повезаног са гробљанским простором. Сходно малопре изведеној анализи, уочава се да су процентуално најзаступљенији имовински деликти (нарочито крађа и тешка крађа) који заузимају укупно 68%. Насупрот њима, кривично дело повреде гроба много је мање заступљено – свега 12%. Остали деликти показују велику међусобну хетерогеност, услед чега није целисходно вршити њихова даља подгруписања. Њихов укупни процентуални удео износи 20% (документација ЈКП „Лисје“).

Дискусија, закључци и сугестије

Како се може приметити, резултати емпиријског истраживања показују да су у пракси најзаступљенија кривична дела против имовине, и то превасходно она дела која имају одређени лако уочљив „прагматични“ мотив у виду жеље за противправним остварењем имовинске користи (крађа и тешка крађа).

⁴ Ове околности могу бити потврђене већ обичним увидом у поједине медијске извештаје о вандализмима или крађама на гробљима, о којима не постоји писани траг у проученој званичној документацији. Уп. нпр: V, Ђ, 2013: <http://www.novosti.rs/vesti/srbija.73.html:457219-Poruseno-25-spomenika-na-Almaskom-groblju>; Nepoznat autor, 2012: <http://www.blic.rs/vesti/hronika/oskrnavljeno-jevrejsko-groblje-u-novom-sadu/zbd9j9g>; Šuljagić, R, 2013: <http://arhiva.24sata.rs/novi-sad/vesti/ost/ostkrnavljeno-almasko-groblje-vandali-redom-rusili-spomenike/85048.phtml>.

То стоји у сагласности и са изнетим теоријским поставкама, те нарочито потврђује став о важности уочавања критеријума постојања, односно одсуства елемента имовинске користи као изузетно важног за правилно разумевање и правно квалификовање конкретног злочина у вези с гробним простором. У погледу разграничења кривичних дела крађе и тешке крађе, осим општих критеријума, треба нарочито имати у виду како висину причињене штете, тако и податак да ли је приликом извршења дела дошло до отварања гробнице или откопавања гроба, будући да су то услови од којих зависи постојање тешког облика крађе (уп. Кривични законик Републике Србије).

Кривично дело повреда гроба, иако је несумњиво заступљено и одговара реалним потребама санкционисања ове специфичне врсте злочина, доста је мање присутно међу званично евидентираним случајевима. Објашњење те околности треба тражити у већем броју чинилаца. Осим фактора мотива извршења, који имовинке деликте свакако чини заступљенијим у домену наведеног криминалитета, мишљења смо да су од особитог значаја и објективне околности при извршењу кривичног дела (са нарочитим акцентом на одабиру објекта радње извршења кривичног дела, метода извршења и др). Како показује пракса, учиниоци овог дела веома често бирају стара, осамљена, недовољно одржавана гробља, на којима је надзор много слабији (или пак непостојећи), а општа флукуација људи (укључујући и родбину и пријатеље покојника) осетно мања него на централним градским гробљима (Matković, 2016: *passim*). То доводи до процентуално мањег регистровања извршења кривичних дела повреде гроба, као и до начелно слабијег интересовања за њихово пријављивање и расветљавање. У погледу мотива за извршење наведеног кривичног дела, запажа се да су они, у случају напада на већи број гробова, а под уобичајеним околностима, најчешће повезани са општевандалистичким намерама учинилаца и ослобођени других крајњих циљева (примера ради, повезаних са верском, националном или другом мржњом и нетрпељивошћу). Са друге стране, у случају угрожавања појединачног гроба или појединачне породичне гробнице, осим поменутог вандализма по себи, један од честих мотива тиче се постојања одређених сукоба на релацији учинилац кривичног дела - покојник/ породица покојника. У погледу кривичних дела која се извршавају услед постојања верских или националних нетрпељивости (када је, сходно закону, заправо реч о посебном облику кривичног дела изазивање националне, расне и верске мржње и нетрпељивости из чл. 317 ст. 2 КЗ), приметно је да, супротно честим спекулацијама, ова дела, иако непобитно заступљена, имају много мању присутност у друштву него што се то често сугерише. Уз несумњиво постојање одређеног процента изузетака, приметно је да се таква дела масовније сусрећу углавном у периодима постојања одређених већих друштвених конфликта и верско-националних сукоба, нарочито у мултикултуралним срединама са поремећеним међуетничким односима. Поред многих примера на глобалном нивоу, то потврђују и бројни случајеви регистровани током различитих ратних сукоба на простору наше државе и других бивших СФРЈ република (упоредити: Golubović, 2014: 367; Антонијевић, 2013: 2, 80 и д, 138 и д, 192-198 и др; Vilus, 2007: 20-25).

Све мало пре речено уједно упућује и на закључак о неусаглашености фактичких одлика криминалитета повезаног са гробним простором, са једне и распрострањене слике у друштву о поменутој појави, која је формирана под превасходним утицајем сензационалистичког медијског извештавања, са друге стране. Како се може приметити, у медијским извештајима веома често се сусрећу наводи о вандалистичким актима на гробљима који се, без претходне провере и без упуштања у реално чињенично стање, олако приписују верским или националистичким екстремистима (нарочито већим групама таквих лица). У том погледу, уобичајено се појављују тврдње о деструктивном деловању претпостављених верских секти, о масовној распрострањености деструктивних националистичких група које организовано и систематски девастирају гробља на којима су сахрањени припадници других нација и друге вероисповести и сл (Lanning, 1989: *passim*; Karlsberg, 2002: 9-11; Magill, 2002: 19-23). Такво непроверено приписивање неретко се врши свесно и тенденциозно, у циљу повећања тиража, слушаности, односно гледаности медија о коме је реч. Међутим, може се констатовати да такви наводи најчешће не одговарају реалности, будући да оптужбе о постојању националистичких и/ или верских мотива злочина у већини „стандардних“ случајева (тј случајева у којима није евидентирана ескалација националне или верске нетрпељивости у конкретной заједници) заправо нису основане.

Имајући у виду ове околности, раније размотрена обележја кривичног дела повреда гроба, као и резултате наших досадашњих истраживања (Matković, 2016: *passim*), може се приметити да вандализми уперени према надгробним спомен обележјима у убедљивој већини случајева заправо представљају резултат деструктивног деловања младих особа (најчешће тинејџера) ослобођеног специјализованих побуда личне или идеолошке природе. Такво понашање најшешће своје примарне узроке бележи у индивидуалној животной перспективи учиниоца, нарочито у вези са његовим узрастом, системом вредности, животним навикама, афинитетима и сл. Склоност ка агесији, прихватање модела противправног понашања, припадност групи вршњака делинквентног усмерења, жеља за афирмисањем и за скретањем пажње на себе, за изазивањем друштвене реакције, употреба психоактивних супстанци и сл, неке су од важнијих смерница које је потребно имати у виду приликом покушаја објашњења побуда наведених злочина (Matković, 2016: 242-249, 269 и др).

Осим тенденције да се извршењу кривичних дела која стоје у вези са уништењем, оштећењем или другим видовима повреде гробног простора често приписују мотиви који у пракси не одговарају чињеничном стању, треба указати на још један проблем у разумевању описаног феномена. Наиме, примећује се да се, чак и у ситуацијама када се правилно уочава да је у конкретним случајевима реч о вандализму (најчешће тинејџерском) иза кога не стоје други крајњи мотиви, и тада неретко преувеличава обим реалног друштвеног присуства ове негативне појаве. Примера ради, резултати једног америчког истраживања спроведеног на Универзитету у Џорџији показали су да се међу 31. типом карактеристичних вандалских аката извршаваних од стране тинејџера, вандализми повезани са надробним споменицима налазе управо на последњем

месту, обухватајући око 4% укупног броја извршених недозвољених аката (Bachtel, 1983: 80). Стога је и речено важно имати у виду, како би се поставио оптималан баланс између потребне друштвене реакције и неутемељеног ширења узнемирености у заједници.

У блиској вези са управо наведеним стоји и однос између квантитета примера адолесцентског вандализма на гробљима, са једне и ширења узнемирености у друштву поводом речене појаве, са друге стране. Резултати наших досадашњих истраживања (Matković, 2016: 155-160) показали су да је један од примарних мотива за вршење кривичног дела повреде гроба код тинејџера управо њихова свест о снажној друштвеној реакцији (у виду забринутости, страха, панике, праћених и подстакнутих сензационалистичким медијским извештавањем) која ће уследити након регистровања извршења злочина (видети: Victor, 2002: 32-34; Bromley, 1991: 49 i d; Robbins, 2002: 91 i d; Koen, prema: Tompson, 2003: 16). Самим тим, неадекватним потенцирањем реалне или, чешће, умногоме преувеличане опасности која друштву прети од учинилаца поменуте категорије злочина, постижу се, заправо, контрапродуктивни резултати, будући да се на тај начин додатно развија афинитет једног дела делинквената према вршењу ових кривичних дела.⁵ Отуда се препоручује да се поменутој негативној друштвеној појави приступа обазриво и без претенциозних и неутемељених спекулација, како би се већ на почетном ступњу елиминисали или умањили подстицаји за појаву криминалног имитирања.

Примећује се да је највећи број анализираних званично евидентираних случајева уништења, оштећења или друге повреде гроба и надгробног спомен обележја регистрован на централном градском гробљу (документација ЈКП „Лисје“). Разлоге томе треба тражити у следећим околностима: највећа површина гробља/ највећи број гробних места (односно, највећи број потенцијалних објеката изршења кривичног дела); најнефективнији надзор службе обезбеђења и редовна провера чињеничног стања (тј. добар увид у укупност дешавања, те самим тим и ажурна евиденција противправних активности); велики промет људи (како потенцијалних учинилаца кривичних дела, тако и грађана који обавештавају службу обезбеђења или полицију о уоченим последицама); активни статус гробља (већи број непосредно заинтересованих лица, попут блиске родбине и пријатеља, за чување успомене и заштиту пијетета покојника) и др. Услед наведеног, предлаже се додатно унапређење безбедноснo-логистичких мера (како на нивоу надлежне службе обезбеђења, тако и у погледу поступања органа унутрашњих послова) у циљу појачаног надзора и бољег увида у дешавања на осталим мањим гробљима.

Треба прокоментарисати још један правни аспект који се јавља као препрека потпунијој заштити имовине и других добара обухваћених гробним простором. Ради се о чињеници да многа гробља, као јавне површине у својини

⁵ То потврђују и примери из праксе судова Србије. Упоредити нпр. списе следећих предмета: Предмет Општинског суда у Новом Саду, бр. КИМ 113/03; Предмет Општинског суда у Новом Саду, бр. КМ 96/04; Предмет Општинског суда у Ваљеву, бр. КИМ 64/04; Предмет Округног суда у Ваљеву, бр. КМ 6/06.

града, односно општине, по правилу нису закључана у ноћним сатима, што је управо период када се већина описаних кривичних дела извршава. Надлежни органи из локалних предузећа којима је поверено старање о гробљима неретко наводе управо овај аргумент као разлог за умањење или елиминисање свог дела одговорности за настале последице. Формалноправно посматрано, оправдан је став о праву грађана на слободан и временски нелимитиран приступ гробљанским површинама, будући да је реч о јавним површинама доступним становништву на употребу. Овакво мишљење додатно оснажују и поједине специфичне околности. Неке од њих су: транзитна улога појединих градских гробаља кроз која грађани свакодневно пролазе (значајно скраћујући на тај начин путању коју треба да пређу приликом обављања својих редовних активности), чињеница да су многа историјска гробља проглашена заштићеним споменицима културе, као и да су на њима сахрањене бројне знамените личности које грађани имају право да несметано посећују; друге штетне последице које могу наступити услед нехотичног закључавања грађана (имајући у виду велику површину гробаља и честу лошу прегледност терена) и др. Међутим, поменути аргументи против закључавања свакако не би смели бити оправдање за недовољно ажуран надзор надлежних служби задужених за обезбеђење. Услед свега реченог, а особито имајући у виду генералну потребу за појачаном заштитом просторно-културних целина проглашених споменицима културе, сугерише се значајно унапређење мера обезбеђења сходно техничким правилима струке и расположивим могућностима (повећање броја ангажованог људства, увођење видео надзора и др).

Конечно, водећи се ставом да су правилна информисаност, едукација и развијање свести неки од најбољих и најделотворнијих видова сузбијања друштвено непожељних појава, мишљења смо да би, паралелно са свим предложеним мерама, требало осетно порадити на плану едукативне превенције, као и ресоцијализације. У том погледу, предлаже се: унапређење обавештености становништва о правој природи описане негативне појаве, са нарочитим акцентом на њеним последицама; ресоцијализација учинилаца описаних деликата кроз укључивање у адекватне тематске едукативне програме; подстицање грађана (нарочито деце и адолесцената) путем различитих формалних или неформалних активности на спознају о противправним, неетичким, те, слободно се може рећи- антицивизацијским аспектима угрожавања мира покојника и имовине на простору гробаља и др.

За крај, може се објединити предлог неколицине најважнијих мера унапређења превентивног и репресивног деловања на сузбијању описане категорије криминалитета. На основу свих остварених увида, сугерише се: спровођење одређених законодавних реформи (нарочито у погледу кривичног дела повреда гроба, у смислу изричите заштите посмртних остатака покојника); утврђивање јаснијег става у оквиру судске праксе поводом прецизирања границе између повреде гроба и кривичног дела уништење и оштећење туђе ствари; унапређење мера обезбеђења и редовног надзора над свим гробљима, а нарочито над онима која су у целини или делимично проглашена споменицима културе; могућност едукације радника МУП-а и лица задужених за обезбеђење

гробаља у погледу типичних мотива злочина, типологије учинилаца, односа метода извршења, типа деликта и сл; побољшање сарадње на релацији органа унутрашњих послова и надлежних служби за уређивање и одржавање територије гробаља; увођење активнијег међусобног информисања и обостане размене обавештења приликом пријављивања кривичног дела и током откривања и процесуирања учинилаца; вођење ажурних и потпуних евиденција регистрованих злочина, уз адекватну статистичку и другу обраду, односно стручну анализу; превентивна едукација становништва, као и програмска ресоцијализација учинилаца наведених кривичних дела.

Литература:

1. Antonijević, Snežana V. (2013): *Mogućnosti unapređenja zaštite i očuvanja srpske nacionalne baštine prostora Metohije na početku 21 veka* (doktorska disertacija), Fakultet bezbednosti Univerziteta u Beogradu, Beograd.
2. Bachtel, Douglas (1983): *Teenage vandalism in Georgia*, University of Georgia, Athens (Georgia, US).
3. Bromley, David (1991): Satanism: The new cult scare, u: Richardson, James, T; Best, Joel; Bromley, David (1991): *The Satanism Scare*, Aldine De Gruyter, Hawthorne.
4. Finžgar, Alojzij (1988): *Prava ličnosti*, NIU Službeni list SFRJ, Beograd.
5. Golubović, Vidoje (2014): Regionalna suradnja na zaštiti i očuvanju kulturne baštine, *Međunarodni problemi*, Vol. LXVI, br. 3-4.
6. Kalodera, Marko (1941): *Naknada neimovinske štete – rasprava iz komparativnoga prava*, bez izdavača, Zagreb.
7. Karlsberg, Elizabeth (2002): Satanism Threatens Youth, u: Roleff, Tamara (2002): *Satanism*, Greenhaven Press, San Diego.
8. Lanning, Kenneth (1989): *Satanic, Occult, Ritualistic Crime: A Law Enforcement Perspective*, FBI Academy, Quantico.
9. Magill, Gordan (2002): *Satanic Ritual Abuse Is a Serious Problem*, u: Roleff, Tamara (2002): *Satanism*, Greenhaven Press, San Diego.
10. Matković, Aleksandar (2016): *Krivično-pravni aspekti okultnih ritualnih aktivnosti*, doktorska disertacija, Pravni fakultet Univerziteta Union u Beogradu, Beograd.
11. Mrvić Petrović, Nataša (2010): *Krivično pravo – posebni deo*, Pravni fakultet Univerziteta Union/ Službeni glasnik, Beograd.
12. Nepoznat autor (2012): Oskrnjavljeno Jevrejsko groblje u Novom Sadu, *Blic Online*, 11.01.2012, <http://www.blic.rs/vesti/hronika/oskrnjavljeno-jevrejsko-groblje-u-novom-sadu/zbd9j9g>, pristup 09.10.2016.
13. Robbins, Susan (2002): Social and Cultural Forces were Partially Responsible for Satanic Panic, u: Roleff, Tamara (2002): *Satanism*, Greenhaven Press, San Diego.
14. Stojanović, Zoran (2009): *Komentar Krivičnog zakonika*, Službeni glasnik, Beograd.
15. Šuljagić, R. (2013): Oskrnjavljeno Almaško groblje, vandali redom rušili spomenike, *24 sata*, 15.04.2013, <http://arhiva.24sata.rs/novi-sad/vesti/vest/oskrnjavljeno-almasko-groblje-vandali-redom-rusili-spomenike/85048.phtml>, pristup 09.10.2016.
16. Tompson, Kenet (2003): *Moralna panika*, Clio, Beograd.
17. V, Đ. (2013): Porušeno 25 spomenika na Almaškom groblju, *Večernje novosti online*, 04.10.2013, <http://www.novosti.rs/vesti/srbija.73.html:457219-Poruseno-25-spomenika-na-Almaskom-groblju>, pristup: 09.10.2016.

18. Victor, Jeffrey (2002): *The Extent of Satanic Crime is Exaggerated*, u: Roleff, Tamara (2002): *Satanism*, Greenhaven Press, San Diego.
19. Vilus, Jelena (2007): *Pravna zaštita kulturnih dobara*, ECPD, Beograd.

Прописи:

1. Kazneni zakon Republike Hrvatske, *Narodne novine* 125/11, 144/12, 56/15, 61/15.
2. Krivični zakonik, Službeni glasnik RS, br. 85/2005, 88/2005- ispr. 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014.

Судски и службени документи:

1. Predmet Opštinskog suda u Novom Sadu, br. KIM 113/03.
2. Predmet Opštinskog suda u Novom Sadu, br. KM 96/04.
3. Predmet Opštinskog suda u Valjevu, br. KIM 64/04.
4. Predmet Okružnog suda u Valjevu, br. KM 6/06.
5. Predmet Apelacionog suda u Kragujevcu, Gž 1914/13.
6. Zvanična dokumentacija JKP „Lisje“ koja se odnosi na period 2009-2016. godine.

PROTECTION OF DIGNITY, PIETY AND PROPERTY OF THE DECEASED PERSON AND HIS HEIRS

Summary: In this paper, the author analyzes the matter of crime, which stands in connection with the legally protected goods on the territory of cemeteries. The first part includes theoretical analysis of characteristic criminal offenses, their subjective and objective characteristics, the perceived legal dilemmas, other uncertainties etc. Within the second chapter stands empirical analysis of registered cases from the judicial and criminal practices. The final part is dedicated to discussion and to the creation of general conclusions regarding the key features of those crimes, as well as of this negative social phenomena per se, together with suggestions and guidelines for overcoming of it. Among other things, it was concluded that, in the described context, property crimes are the most prevalent; that the devastation of burial space truly associated with national or religious intolerance occurs relatively rarely and mainly in multicultural environments with troubled interethnic relations; that the grave violation offense is most commonly executed due to personal animosity between the offender and the deceased or his family, or as an general vandalistic act of the adolescents which stands in close and prime relation with their general psychosocial perspective. Some of the recommended measures in order to improve preventive and repressive action in combating described crime categories are: the implementation of certain legislative reforms (particularly concerning violation of the grave, in terms of explicit protection of the remains of the deceased); establishing a clearer stance in the context of case law regarding the border between violation of the grave and the offense of destruction or damage of property belonging to another; improving security measures and regular monitoring of all cemeteries, especially over those that are wholly or partially declared monuments of culture; the education of Ministry of Interior and the persons responsible for protection of the cemeteries in terms of typical motives of the crime, typology of offenders, relationships between the method of execution and the type of offense and the like; improving cooperation between police and

services which are in charge for maintenance of the cemeteries; introduction of active mutual informing and mutual exchange of data concerning the detection and prosecution of perpetrators; keeping updated and complete records of registered crimes, with adequate statistical and other processing, and expert analysis; preventive education of the population and the program for social reintegration of the perpetrators of described crimes.

Key words: crimes against property, violation of the grave, cultural monuments, theft, vandalism, discrimination, tolerance